

HISTORIA

4-6

GRUNDBOK

MICHAEL ENGSTRÖM
MARIA ENGSTRAND

CAPENSIS FÖRLAG AB

SPRÅKGRANSKNING

Elin Herrmann

VÄRDEFULLA SYNPUNKTER PÅ INNEHÅLLET
*Svante Haggren, Lars Hammarén, Elin Herrmann,
Camilla Kempe, Julia Lindholm, Jan Stattin,
Jesper Vackmyr, Pablo Wiking-Faria och
Mogårdskolans elever*

*Capensis förlag AB
Falköping
www.capensis.se
e-postadress: info@capensis.se*

© 2021 Limnea utbildning AB,
Michael Engström och Maria Engstrand

ISBN-13:978-91-85887-98-9

*Första upplagan 2021
Första tryckningen 2021
Tryck: GPS Group, Österrike*

*Redaktör och grafik:
Jan Wiklund*

*Teckningar:
Henry Ståhle*

*Framsida:
Drottning Kristina år 1637, konstnär Jacob Heinrich Elbfas*

Boken är skyddad av upphovsrättslagen.

TILL ELEVER, VÅRDNADSHAVARE OCH LÄRARE

Kunskaper i historia är viktiga för att förstå samhället vi lever i idag och för att vi tillsammans ska kunna forma samhället vi vill ha i framtiden.

Historieundervisningen i grundskolan ska ge eleverna förutsättningar att utveckla flera olika kunskaper och förmågor. Vår förhoppning är att den här läroboken ska hjälpa eleverna att göra det.

De reviderade kursplanerna i grundskolan, det vill säga ändringsförfattningen SKOLFS 2020:93, träder i kraft 1 juli 2021. Förändringarna innebar att vi reviderade vår historiebok från 2019.

Capensis tre principer vid läromedelsproduktion

Historia 4-6 är skriven utifrån Capensis tre viktiga principer - att konkretisera det centrala innehållet, att ha en tydlig struktur och att göra ämnet enkelt att förstå.

1. Att konkretisera det centrala innehållet

Vår ambition med boken är att konkretisera det centrala innehållet som står i kursplanen. Det är det som undervisningen i historia ska behandla.

Vi har flera invändningar mot hur det centrala innehållet i mellanstadiets historia presenteras i ändringsförfattningen. Vår tydligaste invändning är att frihetstiden och Gustav III inte längre ska behandlas. En annan är att forntiden inte finns med.

Vi har valt att kort repetera människans tidiga historia, ta med 1700-talet och ge en inblick i 1900-talets historia. Det har vi gjort för att hjälpa eleverna att utveckla sitt historiemedvetande, få en historisk bildning, tillägna sig en historisk referensram och få en kronologisk överblick av historien. Det anser vi vara svårt att utveckla annars.

2. En tydlig struktur

Bokens kapitel är strukturerade i samma kronologiska ordning som det centrala innehållet presenteras i kursplanen. I boken finns flera historiska linjer för att tydliggöra kronologin.

3. Enkelt att förstå

I boken används ett begränsat antal nya begrepp, vilket gör det enklare för eleverna att i ett första skede se olika sammanhang. De nya begreppen används återkommande i brödtext, bildtext och grafik. I slutet av varje kapitel finns dessutom en lista med de viktigaste begreppen förklarade ytterligare en gång.

Kvinnor och män

Män har haft mer makt i den stora historien och det visar sig i läroböcker. I den här boken finns det ungefär lika många namngivna kvinnor som män. Förhoppningsvis kan eleverna därmed lättare identifiera sig med vår gemensamma historia.

Övningsbok

Till grundboken finns också en övningsbok. I den ges möjlighet att repetera och fördjupa grundbokens innehåll och ställas inför komplexa frågeställningar. Här finns även diagnoser som hjälper elever och lärare att bedöma kunskapsutvecklingen.

Lycka till önskar Michael och Maria!

Vetlanda och Göteborg, 14 februari 2021

INNEHÅLL

VAD ÄR HISTORIA?	8	HANSAN - MEDELTIDENS HANDELSSYSTEM	42
Din plats i historien	9		
FRÅN STENÅLDER TILL IDAG	10	LEVNADSVILLKOR 1050-1521	44
Stenåldern: 11 000 - 1800 f.v.t.	11	Ståndssamhället växer fram under medeltiden	46
Bronsåldern: 1800 - 500 f.v.t.	12	Digerdöden under mitten av 1300-talet	48
Järnåldern: 500 f.v.t. - 1050 e.v.t.	13	Kyrkan under medeltiden	49
Och 1000 år till	14	HISTORIEBRUK 1050-1521	50
		Tidslinje medeltiden	52
		Begrepp medeltiden	53
VIKINGATIDEN	16	HISTORISKA KÄLLOR	54
800-1050		Arkeologiska fynd från sten- och bronsålder	55
VIKINGARNAS KULTURMÖTEN	17	Arkeologiska fynd från järnålder och medeltid	56
LEVNADSVILLKOR 800-1050	20	Berättande källor från vikingatiden	58
HISTORIEBRUK 800-1050	22	Berättande källor från medeltiden	59
Tidslinje vikingatiden	24	Att undersöka historiska källor	60
Begrepp vikingatiden	25	Begrepp historiska källor	61
MEDELTIDEN 1050-1521	26	ÄLDRE VASATID 1521-1611	62
KRISTENDOMENS ETABLERANDE	27	REFORMATIONEN	64
Kristendomen breder ut sig	28	KAMPEN OM DEN POLITISKA MAKTEN	66
Kloster	30	Stockholms blodbad år 1520	67
Heliga Birgitta (1303-1373)	32	Gustav Vasa	68
Förändringar efter kristendomens införande	33	Gustav Vasas barn och barnbarn tar över makten	70
STATSBILDNING I NORDEN	34	LEVNADSVILLKOR 1521-1611	71
Sverige växer fram under 1200-talet	36	HISTORIEBRUK 1521-1611	72
Sverige under 1300-talet	38	Tidslinje äldre vasatid	74
Drottning Margareta - regent över hela Norden	40	Begrepp äldre vasatid	75
Kalmarunionen 1397-1523	41		

STORMAKTSTIDEN 1611-1718	76	1809 ÅRS REGERINGS- FORM OCH UNIONS- TIDEN 1814-1905	110
DET SVENSKA ÖSTERSJÖVÄLDET	77	NYA MAKTFÖRHÅLLANDEN	111
Händelser på kartan under stormaktstiden	83	JORDBRUK, FOLKÖKNING OCH INDUSTRIALISERING	112
Konsekvenser av Östersjöväludet	84	EMIGRATIONEN	116
LEVNADSVILLKOR 1611-1718	86	LEVNADSVILLKOR 1809-1905	117
HISTORIEBRUK 1611-1718	88	Barnarbete på 1800-talet	118
Tidslinje stormaktstiden	90	Missväxt och svält 1867-1869	119
Begrepp stormaktstiden	91	HISTORIEBRUK 1809-1905	120
FRIHETSTIDEN 1719-1772	92	Minnesmärken och utbildningar	121
OCH GUSTAVIANSKA TIDEN 1772-1809		HISTORISKA KÄLLOR 1809-1905	122
MAKTEN DELAS	93	Fotografier som historisk källa	124
GUSTAV III ÖKAR SIN MAKT	96	Tidslinje 1809 års regeringsform och unionstiden	126
LEVNADSVILLKOR 1719-1809	98	Begrepp 1809 års regeringsform och unionstiden	127
HISTORIEBRUK 1719-1809	101	LÅNGA HISTORISKA LINJER	128
Tidslinje frihetstiden och gustavianska tiden	102	Historiska linjer: levnadsvillkor	130
Begrepp frihetstiden och gustavianska tiden	103	Historiska linjer: migration	132
HISTORISKA KÄLLOR 1521-1809	104	Historiska linjer: makt	134
Häxor	105	Historiska linjer: kulturmöten	136
Dagbok från trettioåriga kriget	106	Historiska begrepp	138
Sockenstämma	107	FLER BEGREPP	140
Mordet på Gustav III	108	REGISTER	143
		PERSONREGISTER	146
		BILDFÖRTECKNING	148

VAD ÄR HISTORIA?

Historia handlar om människor som har levt före oss, vad de gjorde och hur de levde.

Varför är historia viktigt?

Varför ser länders gränser ut som de gör? Hur kommer det sig att vi har demokrati i Sverige? Varför har nästan alla regenter varit män? När vi läser ämnet historia får vi svar på den här sortens frågor. Kunskaper i historia hjälper oss att förstå tiden som vi lever i nu.

Kunskaper i historia kan hjälpa oss i framtiden

Kunskaper i historia är viktiga för att kunna se vilka beslut som har varit bra och vilka som har varit dåliga. Med goda kunskaper går det också fatta bra beslut inför framtiden, till exempel för att undvika krig eller att vara förberedda på pandemier.

Kunskaper om historia

Våra kunskaper om historia kommer från historiker och arkeologer. De försöker ta reda på vad som har hänt.

Historia i grundskolan

På lågstadiet lärde du dig om nordisk stenålder, bronsålder och järnålder. Mellanstadiet handlar om åren 800-1900. På högstadiet kommer du att få läsa om världens historia och mer om Sveriges historia under 1800- och 1900-talen.

Vi är framtidens historia

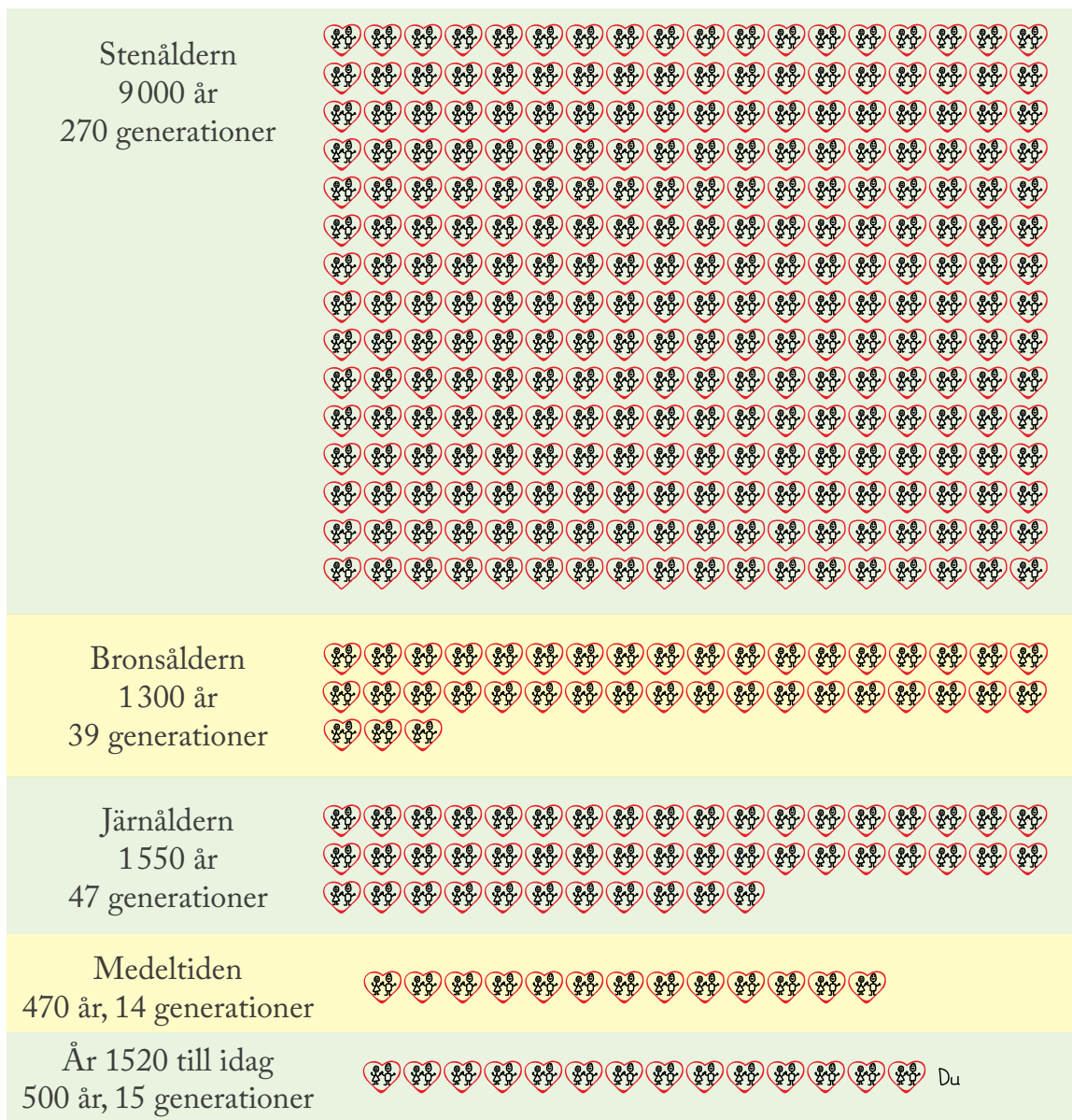
Det vi gör idag kommer att bli historia i framtiden. Om tusen år kommer de som lever då att läsa om 2000-talets historia. Då kommer vi att vara en del av historien.

DIN PLATS I HISTORIEN

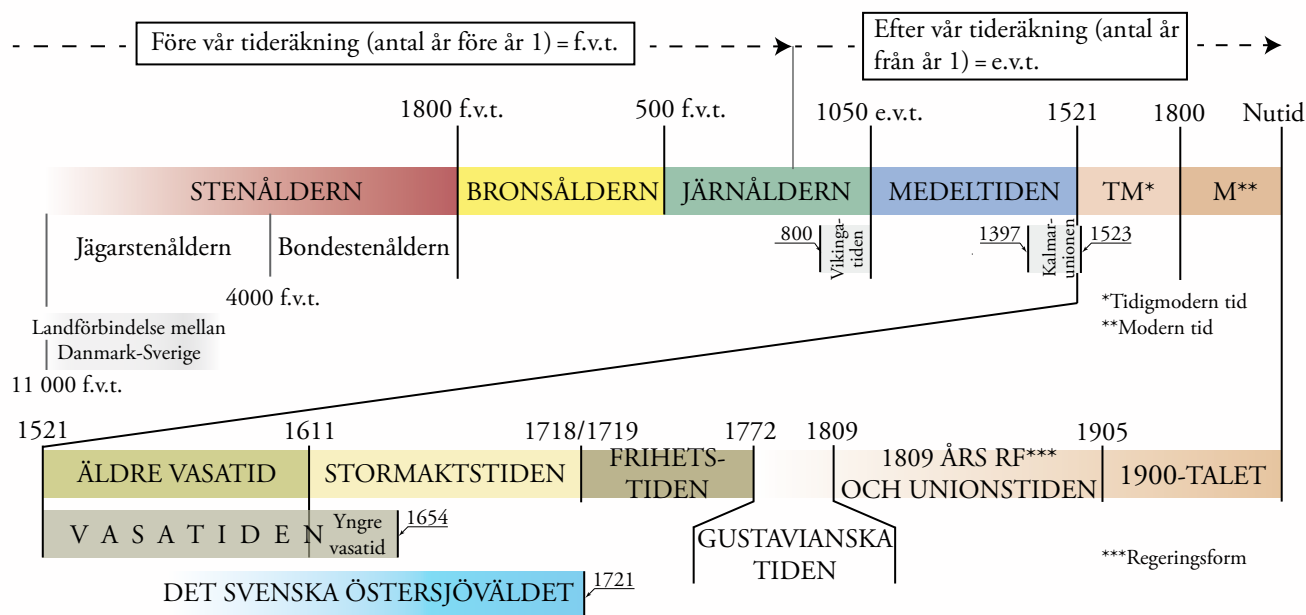
Du tillhör en generation och dina föräldrar tillhör en annan. En generation är ungefär 33 år, det vill säga tre generationer på 100 år. För att komma tillbaka till år 1523, då Gustav Vasa blev kung, måste vi gå tillbaka 15 generationer.

Gunvi har upplevt sju generationer! Hennes gammelfarfar föddes år 1860 och hennes första barnbarnsbarn år 2011.

FRÅN STENÅLDER TILL IDAG

Det har funnits många arter av människor, till exempel neandertalmänniskan. De dog ut för 30 000 år sedan. Vår art, *Homo sapiens*, är minst 300 000 år gammal. Människans närmaste levande släkting är schimpansen.

Stenåldern började för 2,3 miljoner år sedan

De första spåren av stenverktyg tillverkade av människoliknande varelser finns i Afrika. Stenverktygen tillverkades för 2,3 miljoner år sedan. Då började stenåldern. Namnet stenåldern kommer från att stenverktyg började användas då. När *Homo sapiens* uppstod för 300 000 år sedan fortsatte stenverktyg att användas.

I Sverige började stenåldern när människor kunde leva här efter istiden, det vill säga för ungefär 13 000 år sedan. Tidsperioderna stenåldern, bronsåldern och järnåldern har fått sina namn från de material som människorna använde för att tillverka verktyg och vapen.

Homo neanderthalensis
t.v. och *Homo sapiens* t.h.

BEGREPP VIKINGATIDEN

Birka Handelsplats i Mälaren. Växte fram på 700-talet.

Birkaflickan En flicka från Birka som har hittats i en grav från 900-talet.

Fria människor Hantverkare, handelsmän, bönder och krigare.

Handelsplats Plats där varor köps, säljs och byts.

Handelsmän Personer som säljer, köper och byter varor.

Handelsresor Resor för att köpa, sälja och byta varor.

Hedeby Handelsplats i Danmark. Växte fram på 700-talet.

Historiebruk Olika sätt att använda kunskaper i historia på, till exempel när en film görs.

Järnåldern Tidsperioden då redskap och vapen tillverkades av järn. I Skandinavien varade järnåldern 500 f.v.t. - 1050 e.v.t.

Kulturmöte Människor med olika språk, religion och/eller sätt att leva på möts.

Levnadsvillkor Hur människor bor, vad de äter, vad de arbetar med, hur gamla de blir och vad de dör av.

Miklagård Vikingarnas namn på Istanbul.

Norden Danmark, Finland, Island, Norge och Sverige.

Normandie Område i nordvästra Frankrike.

Ofria människor Trälarna/slavar.

Populärkultur Till exempel filmer, böcker, spel och musik som många tycker om.

Skandinavien Sverige, Norge och Danmark.

Ting Här beslutades bland annat om lagar.

Trälarna Slavar.

Uppåkra Stad i Skåne som växte fram 100 f.v.t.

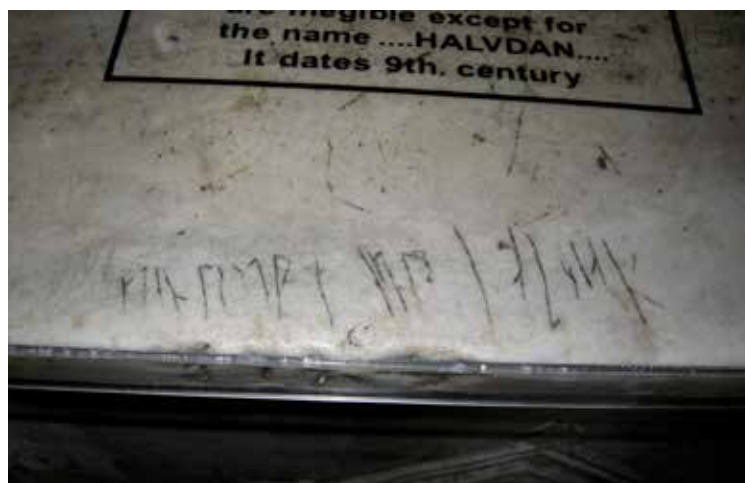
Vikingar Människor från Skandinavien som gjorde handelsresor och vikingatåg.

Vikingaskepp Båtar som vikingarna använde på sina resor.

Vikingatiden De sista 250 åren (800 - 1050) av järnåldern i Norden.

Vikingatåg Vikingar som tillsammans reste iväg för att plundra och stjäla.

Ätt Släkt.

Ett av världens äldsta klotter gjordes av vikingar på 1000-talet i Istanbul (Miklagård).

STÄNDSSAMHÄLLET VÄXER FRAM UNDER MEDELTIDEN

Under medeltiden växte det fram ett samhälle i Europa som kallades ståndssamhälle. Det betydde att människor i samhället delades in i grupper. Grupperna kallades ständer (singular: stånd).

Fyra ständer

I Sverige fanns det fyra olika ständer:

- adel,
- präster,
- borgare och
- bönder.

Varje stånd hade olika uppgifter i samhället. De olika ständerna hade olika rättigheter och skyldigheter. Det fanns också människor som inte tillhörde något av ständerna. Det här sättet att dela in människor i grupper fanns kvar fram till 1800-talet.

Regenten, som kom från adeln, hade det största ansvaret för riket. Adeln och prästerna behövde inte betala skatt.

Adel

Adeln var det rikaste av de fyra ständerna. De bodde ofta på stora bondgårdar eller i slott. För att slippa betala skatt var de tvungna att hjälpa kungen om det blev krig. De skulle då ställa upp med soldater och krigsrustade hästar.

Präster

Prästerna arbetade i kyrkor både på landet och i städerna. De hade hand om gudstjänster, dop, bröllop och begravningar samt lärde ut kristendomen till befolkningen. Prästerna bad också böner för människornas själar. Det var ett så viktigt arbete att de inte behövde betala skatt till regenten.

Adel.

Präster.

De som bestämde mest inom kyrkan var biskoparna. Biskopar var präster som hade lång utbildning. De mäktigaste biskoparna satt i riksrådet.

Borgare

Borgarna bodde i städerna. De var hantverkare eller handelsmän. Borgarna betalade skatt till staden och de var dessutom tvungna att hjälpa till med olika uppgifter såsom att vara brandvakter och hålla vakt mot fiender och tjuvar.

Bönder

Det största ståndet var bönderna. En del bönder var skattebönder. De ägde sin egen bondgård och betalade skatt till regenten.

Borgare.

Andra bönder var frälsebönder. De arrenderade (hyrde) en bondgård av en adelsman eller av kyrkan. Frälsebönderna betalade inte skatt till regenten, utan de var i stället tvungna att under några dagar varje år arbeta åt adelsmannen eller kyrkan.

Alla bönder var tvungna att ge kyrkan en tiondel av det som arbetet på gården gav. Om de till exempel slaktade ett djur fick kyrkan en tiondel av köttet. Skatten kallades tionde.

Övriga

Det var många av rikets invånare som inte tillhörde något av ständerna, exempelvis tiggare och gamla människor utan familj. Inte heller de som arbetade på bondgårdar eller på adelsmännens gårdar tillhörde något stånd.

Bönder.

TIDSLINJE MEDELTIDEN

- 800-tal Norge enades (Harald Hårfager)
 - 900-tal Danmark enades (Harald Blåtand)
 - 995-1022 Olof Skötkonung var kung och Sveriges regent
 - 1000-tal Sverige enades
 - 1050-1520 Medeltiden
- 800-1100-tal
- 1100-talet-1809 Finland var en del av Sverige
 - 1200-tal Ett fåtal städer i Sverige
 - 1200-tal Stockholm grundades
 - 1248-1266 Birger jarl
 - 1290-1318 Birger Magnusson var kung och Sveriges regent
- 1200-tal
- 1300-tal Digerdöden
 - 1303-1373 Heliga Birgitta
 - 1306 Håtunaleken
 - 1317 Nyköpings gästabad
 - 1319-1326 Ingeborg Håkansdotter och riksrådet styrde Sverige
 - 1319-1364 Magnus Eriksson var kung och Sveriges regent
 - 1364-1389 Albrekt av Mecklenburg var kung och Sveriges regent
 - 1389-1412 Drottning Margareta var drottning och hela Nordens regent
 - 1397-1523 Kalmarunionen
- 1300-tal
- 1412-1439 Erik av Pommern var kung och Sveriges regent
 - 1434-1436 Uppror ledda av Engelbrekt Engelbrektsson
 - 1523 Kalmarunionen upplöstes
- 1400-tal
- 1500-tal

BEGREPP MEDELTIDEN

Adel Ett av de fyra ständerna. Adeln betalade inte skatt utan hjälpte i stället regenten i krig.

Adelsman En person som tillhörde adeln.

Arrendera Hyra.

Bannlysning Uteslutning ur den kristna kyrkan.

Biskopar Prästerna som bestämde mest inom kyrkan.

Boktryckarkonsten Kunskapen att trycka böcker.

Borgare Ett av de fyra ständerna. Hantverkare och handelsmän som bodde i städerna.

Borgmästare Personen som styr en stad.

Bönder Ett av de fyra ständerna. De ägnade sig åt jordbruk.

Digerdöden Då många dog av en pest som spreds i mitten av 1300-talet.

Domkyrka En stor kyrka som styrs av en biskop.

Erikskrönikan En samling texter som berättar om medeltiden.

Fornnordisk religion Religionen som fanns i Norden före kristendomen. Asatro.

Fredlöshet Ett straff för personer som bröt mot lagen.

Fridslagarna Lagar som gällde i hela riket. De infördes av Birger jarl.

Frälsebönder Bönder som hyrde sin gård av en adelsman eller av kyrkan.

Handelssystem Handeln sker på ett planerat och ordnat sätt.

Hansan Främst tyska städer som samarbetade för att underlätta handeln på Östersjön.

Helgon En person som som under sitt liv anses ha haft nära kontakt med Gud.

Hird Soldater som skyddade kungen.

Hövdingar De som styrde samhället på vikingatiden.

Jarl Kungens närmaste man.

Kalmarunionen Danmark, Norge och Sverige samarbetade och styrdes av samma regent.

Kloster Här bor människor som vill ägna sitt liv åt Gud och sin religion.

Landskapslagar Varje landskap hade sina egna lagar i början av medeltiden.

Landslagen Nya lagar som gällde i hela riket i stället för landskapslagarna.

Latin Språket som Bibeln var skriven på.

Missionär En person som berättar om sin religion för andra människor.

Munk En man som bor i ett kloster.

Nunna En kvinna som bor i ett kloster.

Pergament Djurhudar som man skrev på.

Pest En sjukdom som spreds snabbt.

Präster Ett av de fyra ständerna. De arbetade för kyrkan.

Regent Personen som styr ett rike eller ett land.

Rike Ett land.

Riksrådet En grupp personer, till exempel adelsmän, som styrde riket tillsammans med regenten.

Skattebönder Bönder som ägde sina egna gårdar.

Socken Ett mindre område runt en kyrka.

Statsbildning När en regent har stor makt över ett större landområde och dess invånare.

Stift Ett större geografiskt område runt en domkyrka.

Ständer De grupper som befolkningen delades in i under medeltiden.

Tionde En tiondel av det som arbetet på bondgården gav betalades i skatt till kyrkan.

Tull En skatt på varor som fördes in i städerna.

Union Ett samarbete mellan riken/länder.

Värdshus Ett slags hotell.

HISTORIEBRUK 1611-1718

Det som hände under stormaktstiden hålls levande i samhället än idag, bland annat genom minnesmärken, museer, namn och historiska händelser som firas.

Statyer och minnesmärken

På många platser i Sverige finns det statyer av regenter och andra historiska personer. De två regenter som är avbildade på flest statyer är Gustav Vasa och Gustav II Adolf.

Personer som avbildas på statyer har ofta någon koppling till platsen där statyerna står, till exempel gubben Rosenbom i Karlskrona. Han flyttade dit från Åland. Han dog antagligen i krig i Polen 1705 - 1706.

Gustav II Adolf

Gustav II Adolf dog under slaget vid Lützen den 6 november år 1632. Dagen är allmän flaggdag till minne av honom. På allmänna flaggdagar bör den svenska flaggan hissas i hela landet.

Gubben Rosenbom finns i Karlskrona.

Det finns också en speciell Gustav Adolfsbakelse som många äter den 6 november, en tradition från mitten av 1800-talet. Bakelsen är särskilt populär i Göteborg eftersom det var Gustav II Adolf som grundade staden år 1621.

Soldatnamn

När indelningsverket bildades år 1682 fick varje socken i uppgift att anställa soldater. Männen som anställdes fick då ett soldatnamn. Många av efternamnen finns kvar. Soldatnamnen hade ofta en militär anknytning, exempelvis Ståhl, Krig eller Sköld. Andra soldatnamn hade anknytning till naturen såsom Björk, Ström eller Rosenbom. Några fick namn efter sin personlighet, till exempel Lustig, Modig och Rapp.

Namn på platser

Flera svenska platser har fått sina namn efter kungar och drottningar som styrte Sverige. Karlstad (Karl IX), Kristinehamn (drottning Kristina) och Karlskrona (Karl XI) är några exempel.

Gustav Adolfsbakelse.

På några platser i Sverige finns områden som kallas finnmarker eller finnskogar. De är uppkallade efter finländare som kom dit under 1500- och 1600-talen.

Drottning Kristina

Det finns flera filmer som handlar om drottning Kristina. En av dem är *Queen Christina* från år 1933 med den svenska skådespelerskan Greta Garbo (1905-1990) i huvudrollen. I den här filmen, liksom i många andra som handlar om historiska personer, stämmer handlingen dåligt med verkligheten. Greta Garbo finns idag på de svenska hundrakronorssedlarna.

Greta Garbo som drottning Kristina.

Vasamuseet

Det finns många museer som på olika sätt visar upp Sveriges historia. Syftet är att få oss att minnas historien. Ett av de mest kända är Vasamuseet i Stockholm där besökare kan se vraket efter regalskeppet Vasa som sjönk år 1628.

Regalskeppet Vasa byggdes i Stockholm och blev klar år 1627. Den 10 augusti 1628 gjorde skeppet sin första och sista resa. Det var en stor händelse och många människor hade samlats för att se på. Efter 1300 meters resa sjönk skeppet.

Några av skeppets kanoner bärgades under 1600-talet. Resten av skeppet fick ligga kvar på botten. 333 år efter att skeppet sjönk bärgades det. Vasamuseet har haft mer än 40 miljoner besökare.

Regalskeppet Vasa på Vasamuseet i Stockholm.

DAGBOK FRÅN TRETTIOÅRIGA KRIGET

Det var ovanligt att soldater skrev dagbok under det trettioåriga kriget. Ett undantag är den tyske soldaten Peter Hagendorf. Under åren 1625 - 1649 skrev han anteckningar om vad han såg och var med om. Han var legosoldat. En legosoldat strider inte för sitt eget land utan får betalt för att strida för ett annat land.

Under det trettioåriga kriget stred Hagendorf för olika arméer. Många gånger stred han mot svenskar. Texten i dagboken kommer från boken *Sedan stack vi staden i brand. En legoknekts dagbok från trettioåriga kriget*. Den är översatt från tyska och något förenklad för att det ska bli lättare att förstå.

1634

Tågade till Freising, över Isar till Landshut. Det besköt vi och intog med stormande hand. Här stannade vi i åtta dagar och plundrade staden. Här fick jag som byte en söt liten flicka och tolv thaler i mynt och åtskilligt med kläder och linne. När vi bröt upp skickade jag henne tillbaka till Landshut.

Så här kan Peter Hagendorf ha sett ut.

Juli 1636

Här blev vi igen 1000 man till fots och 1500 till häst kommenderade mot en by. Jag var också med där. Där hade bönderna försvarat sig så kraftfullt på kyrkogården att vi inget kunde göra utan kanoner. Då drog vi oss tillbaka igen eftersom att det fanns 1000 bönder där inne. Så tände vi på byn och lät den brinna.

Augusti 1640

Vid den här tiden var det så kallt hos oss att vi nästan frös ihjäl i lägret. Den gången frös tre personer ihjäl på gatan, en ryttare, en kvinna och ett barn. Det inträffade den 7 augusti år 1640.

November 1645

I Pappenheim födde min hustru en liten dotter, den 3 november år 1645. Gud give henne ett långt liv. Hennes namn blev Margareta.

Augusti 1646

Den 22 augusti dog min lilla dotter Margareta. Gud give henne en fröjdefull uppståndelse.

Ett läger med soldater under trettioåriga kriget.

EN SOCKENSTÄMMA

Området runt varje kyrka kallades för socken. De som bodde i socknen beslutade tillsammans i olika frågor. Det kunde handla om frågor som om kyrkan skulle lagas eller hur de fattiga skulle tas om hand. Alla fick inte vara med. Det var bara de som betalade skatt, framför allt bönder. Nedan är ett protokoll från en sockenstämma i Hammarö socken. Texten är lite förenklad för att det ska bli lättare att läsa den.

Teckning av Hammarö kyrka.

Utdrag från Hammarö sockenstämma

1708 juni §11: Ingen i församlingen skall understå sig att föra med sig över sjön någon främmande tiggare, och inga sådana i sina hus hysa, utan var och en hjälpa sina egna fattiga som finns i församlingen.

1709 8 maj § 3: Talades om en fattigstuga, vilken var nödvändig för de fattigas skull, men församlingen svarade att de i dessa svåra tider inte kunde taga på sig en sådan byggnad.

1727 maj §1: Pastor frågade sexmännen hur det levdes i församlingen, och begärde att var sexman skulle ange i sin rote, om något oanständigt leverne märktes sedan sista sockenstämma; vartill alla svarade, att inget sådant fanns att ange.

1731 maj §3: Besvarade sig några i församlingen över, att en del finns, som aldrig vill någon tid ha hos sig det fattiga gamla och sjuka kvinnfolket, Ingebor Biörsdotter, som förts emellan gårdar i församlingen: och efter ett allvarsamt påtalande, att alla sådana mål måste dra en lika börda, så blev överenskommet, att var och en skulle ha henne hos sig ett helt dygn varje gång.

1734 feb §4: Rannsakades om den oenighet som är emellan Olof Håkansson och hans hustru Annicka Nilsson. Kyrkoherden berättade att han förut privat förmanat dem till sämja och kärlek emot varandra. [...] Då de fortsatte att vara oförliska blev de inkallade till förhör. Parterna tillfrågades, vad orsaken är till deras osämja? Olof svarade att hans hustru inte förliskas med vad han säger, utan vill råda mer än han, och brukar hugg och slag emot honom. Annicka erkände att hon sådant brukar, men att hon retas därtill av Olof, då han kallar henne tjuv och andra fula namn. [...] De förmanades allvarligt att besinna sig till en rätt äkta sammanlevnad, och bedja Gud om nåd där till. Därpå lät de sig bevekas till bättring, och lovade att hädanefter vilja leva i sämja och kärlek med varandra.

1745 juni §8: Påmindes, att alla, som kan läsa i bok, enhälligt sjunger i kyrkan, samt att alla sköta sig ordentligt och kristligt under gudstjänsten.

Källa: Lars Hammarén *Hammarö sockenstämma 1708-1746* (Vulkan 2018)

HISTORISKA LINJER: KULTURMÖTEN

Bronsåldern

Genom arkeologiska fynd vet man att människor i Norden träffade handelsmän från olika områden. (s. 12, 55)

800-1000-talet

Kristna missionärer kom till Norden för att sprida kristendomen. (s. 27)

Medeltiden

Hansans handel bidrog till möten mellan människor runt Östersjön. (s. 42 - 43)

Järnåldern

Handelsresor och vikingatåg skapade många kulturmöten. (s.56 - 57)

Vikingatiden

Vikingarna träffade människor från andra delar av världen. (s. 16)

Stormaktstiden

Under krigen stred soldater från flera länder i de svenska trupperna. (s. 77)

Stormaktstiden

Det svenska språket spreds i de erövrade områdena.

(s. 83)

1731 - 1813

Svenska sjömän träffade människor i Indien och Kina under handelsresor med Svenska ostindiska kompaniet. (s. 101)

1900-talet fram till nu

Människor reser till olika delar av världen. Internet ger möjlighet till kulturmöten.

1700-talet

Fransk kultur spreds i Sverige efter att till exempel Gustav III hade besökt Frankrike. (s. 97)

1800- och 1900-talen

Många svenskar flyttade hem från Nordamerika.

(s. 116)

Framtiden

Kommer kontakten med andra delar av världen att öka eller minska?

PERSONREGISTER

KVINNOR (64 STYCKEN)

Hallonflickan (3700 f.v.t.)	55, 139	Annicka Nilsson (1700-tal)	107
Birkaflickan (900-talet)	21, 25	Margareta Utterbom (1700-tal)	104
Tyra (900-talet)	58	Hedvig Charlotta Nordenflycht (1718-1763)	95
Kata (1000-talet)	28	Lovisa Ulrika av Preussen (1720-1782)	63, 95, 102
Ingegerd Olofsdotter (cirka 1000-1050)	121	Sofia Magdalena av Danmark (1746-1813)	63
Ulvhild Håkonsdotter (1095-1148)	121	Anna Maria Lennngren (1754-1817)	95
Cecilia Algotsdotter (Rosa) (1100-tal)	51	Fredrika av Baden (1781-1826)	97, 101
Helvig av Holstein (cirka 1255-1324)	121	Olena Hansdotter (1800-talet)	117
Ingeborg Håkansdotter (1301-1361)	39, 52	Fredrika Bremer (1801-1865)	101, 121
Birgitta Birgersdotter (1303-1373)	32, 51, 52	Wendela Hebbe (1808-1899)	117
Blanka av Namur (cirka 1320-1363)	51	Johanna Hedén (1837-1912)	121
Margareta Valdemarsdotter (1353-1412)	40, 51, 52, 138	Ellen Key (1849-1926)	124
Filippa av England (1394-1430)	41	Emmeline Pankhurst (1858-1928)	15
Barbro Stigsdotter (cirka 1472-1528)	73	Selma Lagerlöf (1858-1940)	124
Kristina Nilsson (cirka 1494-1559)	107, 146	Sofia Thorell (1864-cirka 1921)	123
Katarina av Sachsen Lauenburg (1513-1535)	63	Karin Boye (1900-1941)	121
Margareta Eriksdotter (Leijonhufvud) (cirka 1516-1551)	63	Greta Garbo (1905-1990)	89
Katarina Jagellonica (1526-1583)	70	Liv Ullmann (1938-)	120
Karin Månsdotter (1550-1612)	70	Gunvi (1940-)	9
Maria av Pfalz (1561-1589)	63	Beba Loncar (1943-)	22
Gunilla Bielke (1568-1597)	63	Erna Solberg (1961-)	129
Anna av Österrike (1573-1598)	63	Micaela Molitor (1963-)	121
Kristina av Holstein-Gottorp (1573-1625)	63	Katrín Jakobsdóttir (1976-)	129
Katarina av Sverige (1584-1638)	63	Mette Frederiksen (1977-)	129
Maria Eleonora av Brandenburg (1599-1655)	63	Victoria (1977-)	129
Cherstin Erichsdotter (1600-tal)	105	Annie Lööf (1983-)	129
Anna Månsdotter (1600-tal)	105	Carolina Klüft (1983-)	72
Anna Eriksdotter (1624-1704)	105	Sanna Marin (1985-)	129
Kristina (1626-1689)	63, 78-80, 83, 89-91, 139	Nooshi Dadgostar (1985-)	129
Maria Sofia De la Gardie (1627-1694)	121	Ebba Busch (1987-)	129
Hedvig Eleonora av Holstein-Gottorp (1636-1715)	63	Estelle (2012-)	129
Margareta (1645-1646)	106		
Ulrika Eleonora (1688-1741)	63, 82, 90, 91, 93, 102, 103		

MÄN (57 STYCKEN)

Ansgar (801-865)	27	Karl IX (1550-1611)	63, 70, 74, 89
Rollo (800-900-talen)	19, 24	Sigismund (1566-1632)	63, 70, 74
Ahmad ibn Fadlan (900-talet)	58, 61	Axel Oxenstierna (1583-1654)	78, 91
Gorm den gamle (900-talet)	34, 58	Johan Kasimir av Pfalz-Zweibrücken (1589-1652)	63
Harald Hårfagre (okänt-cirka 945)	23, 27, 34, 35	Gustav II Adolf (1594-1632)	63, 70, 74, 76-78, 83, 87, 88, 90, 91
Harald Blåtand (okänt-986 eller 987)	23, 27, 35, 52	Peter Hagedorf (1600-tal)	106
Olof Skötkonung (960-talet till cirka 1022)	28, 34, 35, 52, 121	Karl X Gustav (1622-1660)	63, 78, 80, 83, 90, 91, 139
Sankt Sigfrid (1000-talet)	27, 35	Karl XI (1655-1697)	63, 89
Henrik, missionsbiskop (1100-talet)	27	Fredrik I (1676-1751)	63, 82, 90, 91
Snorre Sturlasson (cirka 1178-1241)	59, 61	Gubben Rosenbom (okänt-början av 1700-talet)	88
Birger jarl (cirka 1210-1266)	36, 37, 52, 53, 59, 129, 134	Karl XII (1682-1718)	63, 81-83, 90-92, 102, 141
Erik Eriksson (cirka 1216-1250)	36	Olof Håkansson (1700-tal)	107
Magnus Ladulås (cirka 1240-1290)	121	Adolf Fredrik (1710-1771)	63, 95, 102
Birger Magnusson (cirka 1280-1321)	38, 39, 52	Gustav III (1746-1772)	14, 63, 92, 96, 97, 100-103, 108-110, 126, 127, 129, 135, 137
Valdemar Magnusson (1280-talet-1318)	38	Edward Jenner (1749-1823)	113, 126
Erik Magnusson (cirka 1282-1318)	38	Jacob Johan Anckarström (1762-1792)	108, 109
Bockstensmannen (1300-talet)	57, 61	Gustav IV Adolf (1778-1837)	63, 92, 97, 103, 110, 126, 127
Magnus Eriksson (1316-1374)	32, 33, 39, 40, 52, 59, 61	Petter Olsson (1800-talet)	117
Valdemar Atterdag (cirka 1321-1375)	39, 40	Lars Samuelsson (1851-1905)	123
Albrekt av Mecklenburg (1338-1412)	40, 52	Evert Taube (1890-1976)	121
Kung Håkan (1340-1380)	40	Vilhelm Moberg (1898-1973)	120
Olof (son till Margareta) (1370-1387)	40	Stig Wikander (1908-1983)	58
Erik av Pommern (cirka 1382-1459)	40, 41, 50, 52	Max von Sydow (1929-2020)	120
Engelbrekt Engelbrektsson (1390-talet-1436)	41, 50, 52	Lars Hammarén (1946-)	107
Sten Sture d.ä. (cirka 1440-1503)	66, 74		
Kristian II (1481-1559)	66-68, 72-75, 121		
Martin Luther (1483-1546)	64, 74, 75		
Sten Sture d.y. (1492/1493-1520)	66, 67		
Gustav Vasa (1496-1560)	9, 14, 62, 63, 65, 67-70, 72-75, 121, 129, 134, 138		
Nils Dacke (cirka 1510-1543)	69, 75		
Erik XIV (1533-1547)	63, 70, 74		
Johan III (1537-1592)	63, 70, 74		
Peder Swart (okänt-1562)	73, 75		